

Viliam Turčány

TEN, KTORÝ STÁLE MILOVAL MÚDROŠŤ

KONŠTANTÍN FILOZOF (827– 869), známejší u nás pod menom sv. CYRIL, je autorom prvej slovenskej a slovanskej básne vôbec, nazvanej PROGLAS podľa jej prvého slova, znamenajúceho predslov: „PROGLAS7 jesm6 sventu jevange16ju“ (hláska, označená sedmičkou, sa volá **tvrdý jer** a vysloví sa ako slabé „u“; hláska, označená šestkou, tzv. **mäkký jer**, sa vysloví ako slabé „i“), čiže „Evanjeliu svätému som PRED SLOVOM“.

Konštantín sa narodil roku 827 v meste SOLÚN (po grécky Thessaloniké, dnes Saloniki) ako najmladší zo siedmich detí. S oveľa starším bratom Metodom prišiel roku 863 na územie našich predkov k panovníkovi Rastislavovi, ktorý od byzantského cisára Michala III. žiadal učiteľa, schopného úspešne šíriť kresťanstvo a vzdelanosť v reči zrozumiteľnej Veľkomoravanom. To v cudzej reči nemohli dosiahnuť kňazi z Ríše východofranskej, ktorých naši predkovia nazvali NEMCAMI preto, že – hoci títo kňazi hovorili – pre nich vlastne boli NEMÍ. Sloviensky ľud im nerozumel.

Niekedy v rozpätí rokov 863-867, teda po dokončení prekladu celého evanjelia u nás a pred odchodom do Ríma, utvoril Konštantín Filozof skutočný básnický klenot, ktorý nemá obdobu v súdobých európskych literatúrach, najmä v tej ich časti, ktorá bola písaná už v národných jazykoch, nie v latinčine. Najstaršia románska veršovaná pamiatka, tzv. INDOVINELLO VERONESE (Veronská hádanka) je síce o dobré polstoročie staršia, ale obsahuje iba jediné rýmované štvorveršie. Naproti tomu PROGLAS sa skladá zo 110 veršov, v absolútnej väčšine dvanásťslabičných a nerýmovaných, **s polveršovou prestávkou** prevažne po piatej, zriedkavejšie po siedmej slabike:

piatou

(ak nie ňou, tak

siedmou

) slabikou verša sa muselo jedno slovo končiť a ďalšie za ňou začínať. Túto vlastnosť originálu zachováva i naše prebásnenie. Verše Proglasu napodobňujú tzv. TRIMETER JAMBICKÝ, v akom sa skladali antické grécke

drámy,

napríklad Sofoklov VLÁDCA OIDIPUS. Preto sa tento verš nazýval i veršom

dramatickým.

Stojedenástym veršom Proglasu je iba jediné slovo AM6n7 (Amen), znamenajúce „Nech je tak“. Pripomeňme ešte, že „hádankovitý“ piaty verš „TO V NAŠOM SIEDMOM TISÍCROČÍ STALO

SA“ je datovaním prekladu evanjelia i vzniku básne. Podľa byzantského letopočtu sa totiž od stvorenia sveta po narodenie Krista ráta 5. 508 rokov; ak pripočítame k tomu 863 rokov (príchod sv. Cyrila a Metoda k nám), dostaneme 6. 371 rokov, čiže „siedme tisícročie“.

Konštantín Filozof bol vynikajúcim znalcom starej i novej gréckej poézie (Homéra i Gregora Naziánskeho a ďalších básnikov). Patril k najväčším vzdelancom v celom východorímskom cisárstve, študoval a neskôr i prednášal na najstaršej univerzite sveta, založenej ešte roku 425 cisárom Theodosiom II. v Konštantínopole, čiže v Carihrade (v dnešnom Istambule). Konštantín ako šestnásťročný premohol v dišpute starého „obrazoboreckého“ patriarchu Jannesa, hlásajúceho, že obrazy Boha a svätých sa nemajú uctievať. Nie náhodou už vtedy mal Konštantín prímenie „FILOZOF“. Totiž v gréčtine „FILO-SOFIA“ znamená „LÁSKU K MÚDROSTI“. Filozof je teda ten, kto „MILUJE MÚDROŠŤ“. A Konštantín k Múdrosti zahorel láskou už oveľa skôr: „Keď malo dieťa sedem rokov, sníval sa mu sen. Rozprávalo ho otcovi a matke, hovoriac: Stratég zhromaždil všetky devy nášho mesta a povedal mi:

Vyber si z nich, ktorú chceš za družku života a seberovnú pomocníčku. Keď som sa na všetky popozeral a obhliadol si ich, videl som jednu, spomedzi všetkých najkrajšiu, so žiarivou tvárou, veľmi okrášlenú zlatými šperkami a perlami a všetkou krásotou. Volala sa Sofia, t. j. Múdrošť. Tú som si vybral“. Takto sa začína tretia kapitola ŽIVOTA KONŠTANTÍNA-CYRILA, ktorého celoživotnú lásku k Múdrosti dotvrdzuje životopis na viacerých miestach.

Za vyučenie **v gramatike** už ako chlapec bol ochotný istému odborníkovi odovzdať celé svoje dedičstvo. A keď sa v carihradskej cisárskej škole za tri mesiace gramatike vyučil a v neuveriteľne krátkom čase si osvojil aj ostatné disciplíny vtedajšej vedy, bol schopný na otázku samého „logoteta“ (dnes by sme povedali „premiéra vlády“) TEOKTISTA odpovedať, čo je to filozofia a dokonale ho poučiť o nej. Hoci mu vďačný politik ponúkal nielen skvelú svetskú kariéru, ale i svoju krstnú dcéru za manželku, Konštantín dal opäť prednosť svojej veľkej LÁSKE. Urobili ho teda bibliotekárom u patriarchu pri chráme Svätej Múdrosti (po grécky HAGIA SOFIA). Ani tam však Filozof nezostal a šesť mesiacov sa ukrýval v odľahlých častiach mesta, aby sa mohol venovať výlučne štúdiu. Keď ho našli, uprosili ho, aby „prijal učiteľskú katedru a učil filozofiu tuzemcov i cudzincov“. Pravda, po čase unikol aj odtiaľto a istý čas pobýval tiež u brata Metoda, ktorý bol opäť v kláštore Polychron na úbočí maloazijskej hory Olymp: tam Konštantín „LEN S KNIHAMI SA ROZPRÁVAL“.

Čo ako však Filozof unikal svetskému životu, cisárovi ľudia vždy ho objavili, keď bolo treba poslať do cudzieho sveta najschopnejšieho učiteľa, aby šíril a bránil kresťanskú vieru i záujmy Byzantskej ríše. Pri jednej z týchto misijných ciest odokryl na Kryme v mori ostatky Sv. Klementa, žiaka sv. Petra a tretieho pápeža, s ktorými potom chodil i po veľkej Morave a ktoré

mu neskôr umožnili i triumfálny vstup do Večného mesta. Tu však ťažko ochorel a utiahol sa do kláštora, kde prijal rehoľné meno Kyrillos (Cyril). Ťasťný, že už nepodlieha ani cisárovi, ani inému nikomu, len Bohu, zdroju všetkej MÚDROSTI, zomrel 14. februára 869. Pochovali ho v chráme sv. Klementa, kam predtým uložili ostatky spomínaného svätca.

Hoci teda Konštantínova láska k Múdrosti kulminovala v Ríme, kde získal triumf pre našich predkov, keď staroslovienčinu popri latinčine, gréčtine a hebrejčine uznal pápež Hadrián II. za štvrtý liturgický jazyk – predsa najkrajším plodom Filozofovej lásky, plodom básnickým, zostáva jeho PROGLAS, chvalospev PÍSMEN a v nich do reči ľudu preloženého evanjelia, najdôležitejšej časti Svätého PÍSMA.

Spomenuli sme v úvode najstaršiu veršovanú románsku pamiatku, ktorá je skutočnou a nie najľahšou hádankou. Uvedme si ju vo voľnom prebásnení: „ŽENIE BIELE VOLY. AJ TO RADLO BIELE MÁ. ORIE V BIELOM POLI. SEJE ČIERNE SEMENÁ“. Pôvodne túto skladbičku, pochádzajúcu z prelomu 8. a 9. storočia, objavenú až roku 1924 vo Verone (preto sa aj nazýva INDOVINELLO VERONESE, čiže Veronská hádanka), pokladali za oslavu roľníkovej práce. Ibaže ich mýlili v nej „ČIERNE SEMENÁ.“ O štyri roky prišli vedci na to, že básnička je inotajom, ukrývajúcim za prvým významovým plánom činnosť pisára či spisovateľa: „bielymi volmi“ sú totiž PISÁROVE PRSTY, „bielym radlom“, čiže pluhom, je HUSIE BRKO, „bielym poľom“ PERGAMEN – a „čierne semená“ sú čiernym atramentom zaznačované PÍSMENÁ.

Hlavným „hrdinom“ v najstaršej románskej veršovanej skladbičke sú teda **písmená** rovnako, ako v najstaršej básni slovenskej a slovanskej: „TAK AKO SEMĀ, KTORÉ PADLO NA NIVU, TAK ISTO KAŽDÉ ĽUDSKÉ SRDCE NA ZEMI DÁŽĎ BOŽÍCH PÍSMEN POTREBUJE PRE SEBA, ABY PLOD BOŽÍ VZRÁSTOL V ŇOM ČO NAJVÄČŠMI.“

(Proglas, v. 69-72)

Nie nadarmo sa hovorí, že „Habent sua fata libelli“ (majú knižky svoje osudy). Ak Veronskú hádanku objavili vyše tisíc rokov po jej vzniku a lúštili ju štyri roky, slovanský novovek si objavil Proglas taktiež takmer po tisícich rokoch od jeho vzniku, v roku 1858, a presne po ďalšom polstoročí vedci prišli na to, že Proglas nie je próza, ale poézia! V stredoveku sa totiž i verše písali jeden vedľa druhého, a nie oddelene ako dnes!

PROGLAS, aby sme ho správne pochopili, treba čítať spolu so ŽIVOTOM KONŠTANTÍNA

CYRILA, s prvou slovenskou a slovanskou prózou. Tento literárny skvost hneď po Cyrilovej smrti a pod dohľadom jeho brata Metoda napísal pravdepodobne ich žiak sv. Kliment Ochridský. Kľúčovú úlohu v tomto životopise má XIV. kapitola, v ktorej sa hovorí o vynájdení HLAHOLSKÝCH PÍSMEN pre sloviensky jazyk, ním hovorili Slovania v okolí Solúna a veľmi blízky bol i Slovienom na Veľkej Morave.

HLAHOLIKU alebo GLAGOLICU („glagolati“ znamenalo v staroslovienčine „hovoriť“), prvú našu abecedu, vynášiel KONŠTANTÍN FILOZOF, keď si najprv vyžiadal súhlas od cisára na svoj „vynález“ a potom si preň vyprosil i pomoc Božiu. Túto úchvatnú scénu s cisárom a solúnskymi bratmi, spolu i s Rastislavovými poslami, by mali obsahovať všetky učebnice slovenskej slovesnosti i všetkých slovanských literatúr. Áno, mala by stáť na samom ich počiatku a pokračovať Konštantínovým videním:

„Čoskoro potom sa mu zjavil Boh, ktorý vypočúva modlitby svojich služobníkov, a hneď zložil písmená a začal písať slová evanjelia: „NA POČIATKU BOLO SLOVO, A SLOVO BOLO U BOHA A BOH BOL SLOVO (*Ján, 1, 1*).“ Cisár Michal III. poslal síce aj iné veľkolepé dary (pravdepodobne aj ČIERNOKĽAČIANSKU PYXIDU), no za dar najväčší, „hodnotnejší nad všetko zlato, striebro, drahé kamene a pominateľné bohatstvo“ označuje v sprievodnom liste PÍSMENÁ, nimi sa aj Slovieni pripočítajú „k veľkým národom, ktoré oslavujú Boha svojou rečou.“ Tak sa i stalo. A v Proglase nájdeme „preklad“ týchto slov do TROCH nádherných VERŠOV, začínajúcich sa vždy slovom DAR (v. 10-12)!

PROGLAS je naozaj najkrajšou, páru nemajúcou oslavou PÍSMEN a SLOVA, čiže Druhej Božskej osoby KRISTA, v nich! Ved' samo písmeno „S“, ktoré má v hlaholike pomenovanie „SLOVO“, svojou obraznou podobou vyjadruje prvé, už citované slová z evanjelia sv. Jána! V tejto „maľovanej“ abecede písmeno „S“ má hore kruh (ako symbol BOHA, božej nekonečnosti, bez začiatku a konca), z ktorého nadol vyrastá TROJUHLNÍK ako symbol Sv. TROJICE. A teda tento obraz hovorí už sám, že „na počiatku bolo SLOVO „(Kristus, druhá Božská osoba), a že to bolo u BOHA-OTCA a spolu s Duchom Svätým tvorí súčasť Svätej Trojice. Mimochodom, tento text, prepísaný do obrazu, nájdeme i na našej kovovej DESAŤKORUNOVEJ MINCI (10 KS), kde vidíme tri postavy: uprostred Boha Otca, nad ním a z neho vyrastajúceho Krista (LOGOS-SLOVO, druhú Božskú osobu) a dole je Svätý Duch, ako o tom pútavo píše Titus Kolník v štúdiu IKONOGRFIA, DATOVANIE A KULTÚRNO-HISTORICKÝ VÝZNAM ENKOLPIÓNU Z VEĽKEJ MAČE (*Slovenská archeológia, 1994, č. 1, s. 125-123*).

V súvislosti so Sv. TROJICOU zvolil Konštantín Filozof i verš, už spomínaný TRIMETER, čiže TROJMIERU, tri dvojstopy, z nich každá stopa má dve slabiky. Akoby už samo metrum verša troma štvoricami slabík naznačovalo jednak Sv. TROJICU a štvorkou štyri ramená KRÍŽA,

znaku SPÁSY a samého ukrižovania KRISTA. A do TROJICE trojitých anafor (básnických figúr opakujúcich na začiatku veršov to isté slovo), vyznačených spojkou „I“, slovesom SLYŠITE (v preklade „POČUJTE“) a podstatným slovom „SLOVO“ (vo veršoch 19-27) zasadil Konštantín ďalšiu básnickú figúru, tzv. PARONOMÁZIU (spojenie dvoch slov so spoločným KOREŇOM), a to SLOVIENI-SLOVO, ktorou akoby odvodzoval pôvod

Slovienov

od SLOVA (od Krista) a videl v slovienskom národe nový „vyvolený ľud Boží“. Naozaj, kompozícia, čiže umelecká stavba Proglasu, je súmerateľná s najdokonalejšími básnickými skladbami sveta.

Záverom o mužovi, ktorý stále miloval Múdrosť, môžeme povedať to, čo vlastne dávno o ňom povedal tzv. mních Chrabr (pravdepodobne sv. Naum, žiak Cyrila a Metoda): „Akže sa opýtaš... , kto vám písmená utvoril alebo knihy preložil a v ktorý čas, to všetci budú vedieť a odpovedajúc rieknú: svätý Konštantín Filozof, nazývaný Cyril... Taký um, bratia, Boh daroval Slovienom. “

Bratislava, 20. júla 1995